

6. ÜSTÖ, WITT LÁSZLÓÉ, ROZS ANDRÁS

6. ÜSTÉS IDEGE, 1975.

TART.: FÉRFI ÉS NŐI KALAPOSTVÉHÉLY ADATAI (csúrgó)

4 lap

FÖLDRAJZI MUTATÓ: CSÚRGÓ

SÁKLMUTATÓ: XV, A,

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

FELTÁRÓKÁS

ÁTVEZETVE AZ EGYPÉES LTK. 3671-C5 TÉTELE ALÓL

Gyűjtés - Csurgó, 1975. június 3.

Férfi-kalaposműhely CsurgónV/5/160
181

Adatközlő: Novák Erzsébet /Csurgó, Rákóczi ut 18./

Adatvevő: Rozs András
Witt Lászlóné1./ A Novák-féle kalaposműhely története

A műhelyt az adatközlő /Novák Erzsébet/ nagyapja, Novák Pál alapította a múlt század második felében. /Pontos adatokat az adatközlő édesanyja tud majd szolgáltatni/. Férfi kalapot készítettek; elsősorban a csurgói és Csurgó környéki iparos-polgári réteg számára, de készültek kalapok a gazdagabb polgári és uri réteg számára is, elsősorban vadászkalapok; valamint a parasztok, cselédek számára is, pl. pásztorkalapok. A pásztorkalapok magasítottak voltak. A vadászkalapoknak beszegett, "strekkel" szélük volt, makkos zsinórral húzták körül, oldalukra Szent Hubertus jelvényt tűztek. A "strekkelés"-t közönséges varrógéppel csinálták, a gépre kis "vasnyelet" szereltek, ez szorította le a kalap szélét a forgatásnál. Fekete és színes kalapot is készítettek. /Berzencén csak fekete kalap készült, a II. világháború után már színes is/. A kalaposmesterek védszentként Szent Flóriánt tisztelték, mivel ők is tüzzel dolgoztak.

Eladási területük volt az egész csurgói járás. A megyében még csak Nagyatádon, Kaposvárott és a környéken Nagykanizsán volt kalaposműhely.

Az adatközlő nagyapja idejében még 4-5 segéd és 4-5 inas dolgozott, fia - szintén Novák Pál - már csak egyedül folytatta a mesterséget a család segítségét felhasználva. Novák Pál 1949-ben meghalt, halála után lánya, Novák Erzsébet vette át a műhely és üzlet vezetését. - A férfi-kalapkészítő ipar mellett értékesítési, valamint sapkakereskedői joggal is rendelkeztek. Budapesti gyárakból /ld. később: kalapkupok/ kaptak kész sapkákat, ezeket értékesítették.

1950-51-ben felajánlották a műhelyt a helyi szövetkezetnek /Földműves-szövetkezet/, így az 1951-ben megszűnt, berendezése, munkaeszközei a szövetkezet tulajdonába mentek át.

2./ A kalapkészítés munkafolyamatai

1. A kalap készítésének első feladata a kalapkupok, az ún. "tomp"-ok készítése. Kezdetben, kb. az I. világháborúig saját maguk készítették a tompokat birkagyapjuból, vadnyul szőréből /házi nyuléből nem!/.

/A kalapkészítés folyamatát az adatközlő édesanyja fogja majd ismertetni/.

Később már kész kupokkal dolgoztak. A kupokat budapesti és grázi gyárakból kapták: Grósz és Weisz, Bp.
Pichler nyulszőrkalap, Graz
Klein és Társa, Bp.

2. A kalapkupok megmunkálásának folyamatai:

a./ keményítés

A kalapkupokat először ki kellett keményíteni. "Gumidragan"-os keményítőt használtak. A szemcsés keményítőt vízzel felforralták, majd kefével felkenték a kalapkupra a felforralt keményítőt. 24 óra alatt kiszáradt.

b./ gőzölés: a kupok kigőzölése

- b./ gőzölés: a kupok kigőzölése
A kalapvasalókat megtüzesítették, vizezett rongyo huztak rájuk, ekkor gőz keletkezett. Majd a kalapkupokat ráhuzták a gőzölgő vasalóra.
- c./ formára-huzás
Ezután a kigőzölt tompot a kalapformára huzták. A kalapformák méret szerint /fej nagyság szerint/ készültek - fából. A tomp a faformára huzva felvette a kívánt formát. /A kalapformákat Baszi Károly csurgói bognár készítette/.
- d./ vasalás
A kalapformára huzott, gőzölt tomp tetejét, majd szélét vizes ruhán keresztül vasalták. A kalap szélét a "raszni"-ra, egy fából készült ovális karéjra hajtották, erre tették a vizes ruhát, majd ugy vasalták.
A raszni többféle méretben készült.
A kuptetőt először simára vasalták, majd elől kézzel bevágták, ettől kapta a jellegzetes kalapformát.
Háromszor kellett vasalni, a vasalások között 24 órás száradási idő volt.
- e./ diszítés
Az utolsó szárítás után diszítették a kalapot. Kívül szalagot tettek rá, belül bőrözték. A bélés selyemből készítették, olcsóbb kalapnál vászonból. Novák nagypapa képét is belevarrták a bélésbe. A diszitményeket kézi varrással helyezték föl. "Szeggett szélű" kalapot és "nyitott, sima szélű" kalapot készítettek.

Anyaga szerint gyapju- és nyulszőrkalapot készítettek. A kidolgozási eljárás mindkettőnél egyezett. A gyapjukalapot hétköznapra használták, az tartósabb volt. A nyulszőrkalap előkelőbb és drágább volt, de hamarabb tönkrement; gyakori használat esetén előbb kilyukadt elől, a fogás helyén.

3./ Tisztítás, festés, javítás

Új kalapok készítése mellett kalapjavítással-, tisztítással is foglalkoztak.

A parasztember ünnepre 4-5 évig, munkára 5-10 évig használta a kalapot; 3-4-szer tisztítottatta.

1. mosás

A használt kalapot forró vízben mosószappannal kimosták, majd "fibrisz" kefével dörzsölték /finomabb kefe hogy ne tépje az anyagot/ kívül-belül.

Majd kiöblítették.

2. festés

Ha kellett, a kopott kalapot megfestették. Boltban vett fekete, szürke, barna, zöld színű festékből készítettek oldatot. Mindig csak az eredetinel sötétebb színűre festhettek. Öblítéskor ecetet öntöttek az öblítő vízbe, hogy a festék ne fogjon.

3. Öblítés után kiszáritották a kalapot, majd a keményítés következett; a továbbiakban minden munkafolyamat egyezett az új kalap készítésénél leirtakkal.

4./ A kalapok értékesítése

A legolcsóbb kalap ára 6-8 pengő volt, az átlag 10-12 pengő. A nyulszőrkalap ára mindig duplája volt a gyapjukalapénak. Méret szerint nem volt az árakban eltérés, csak a gyerekkalap különbözött.

A tisztítás ára minden egyes kalapnál 3 pengő volt.

A diszítés - makkos zsinór, valódi bőr drágította a kalapot. A II. világháború idején nem tettek bélést a kalapokba, a szalagok ujjnyi vastagságúak voltak.

/A kalapok áráról, a napi elkészült kalapok számáról az adatközlő édesanyja tud felvilágosítást adni/.

Egy hétköznap átlag 5-6 kalap, 8-10 sapka kelt el; piacnapokon, ünnepek előtt ennek 2-3-szorosa is.

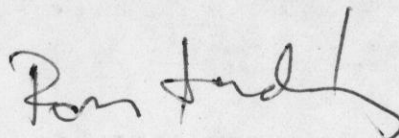
- . -

A kalaposműhely történetének, működési körülményeinek, munkafolyamatainak megismerésén kívül sikerült a mesterség néhány tárgyi rekvizitumát is megszerezni Gyűjteményünk számára.

Igy pl. a kupkésztítésre szolgáló "visoló"-gépet, 2 db. kalapvasalót, valamint Novák Pál kalaposmester /a nagyapa/ és felesége századforduló körül készült nagyméretű fényképét kéréssel. Sajnos a fából készült kalapformák már elvesztek, de bognármesterrel csináltathatók.

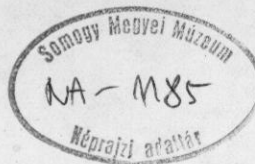
A kalaposműhely eszközein kívül még sikerült a Gyűjtemény számára beszerezni a Novák-házban két régi, értékes cserépedényt is; egy nagyalaku, bordó színű lekvárfőző lábost és egy kisebb, barna tejforraló lábost.

Csurgó, 1975. június 4.

Rozs András
gyűjteményvezető

Gyűjtés: Csurgó - 1975. július 4.

Nőikalap-készítő iparos Csurgón

Adatközlő: Ács Vilma, 76 éves iparos

Adatfelvevő: Witt Lászlóné

Ács Vilma nőikalap-készítő és kézimunka előnyomó /drukkoló/ iparos. Kézimunka, rövidáru és nőikalap kereskedéssel is foglalkozott.

Veszprémben végezte iskoláit /zárdában/. Majd Csajkai Jánosné üzletében tanulta a kalapkészítés és a drukkolás mesterségét. Anyagbeszerzés céljából hetenként járt Bécsbe és Budapestre. Ács Vilma 1927-től van Csurgón. Aigner Ilona /Datkóné, később második férje után Bubla Istvánné/ üzletébe került üzletvezetőnek. A csurgói üzlet 1923-tól üzemelt.

A kalapkupokat gyárból szerezték be: a Budapest, Bécsi utcai gyárból és a Markovics-féle gyárból. Mind üres formákat, aztán az üzletükben maguk formálták tetszés szerint, a megrendelésnek megfelelően.

Kész modelleket is hozattak.

Javitással, tisztítással is foglalkoztak.

A drukkolást 1927 óta végzik: Hozott anyagra nyomták a mintát.

A fonalat ők maguk árulták. Mindenféle fonal, valamint szalag, csipke, selyem megtalálható volt üzletükben.

Gyapjukartolással, fonással is foglalkoztak. Az üzletbe be volt szerelve a kartológép, amit kezdetben kézzel, ké hajtottak, később villannyal működött. A kartológépet Bubla István kezelte. A gyapjufonáshoz asszonyokat fogadtak időnkénti munkára. A fonást régi rokkán végezték.

Munkafolyamatok: mikszelő gép; ráhelyezték a kalapkupokat, azaz forgatták, hogy fényes legyen. Drukkoláshoz előnyomó: a festéket felolvasztották, rákenték kefével a párnára, rányomták az előnyomó formákat, a "caknikat", azután a ruhára /ruhaanyagra/ nyomták. Ez volt a régebbi eljárás. Később papirformával dolgoztak: spiritusszal lefujták, hogy ne mázolódjon el a minta. Előnyomó fekete anyagra: A kék festék helyett fehér, porszerű festéket használtak, ami nem volt tökéletes a festékanyag minősége miatt.

Az üzletet 1948-ban államosították. Később már csak előnyomással foglalkoztak, valamint kalapjavítással. 1971 óta, Bubla Istvánné halála óta Ács Vilma is megszüntette a munkát.

Csurgó, 1975. július 4.

Witt Lászlóné
Witt Lászlóné